

T. Nyiri Mária¹

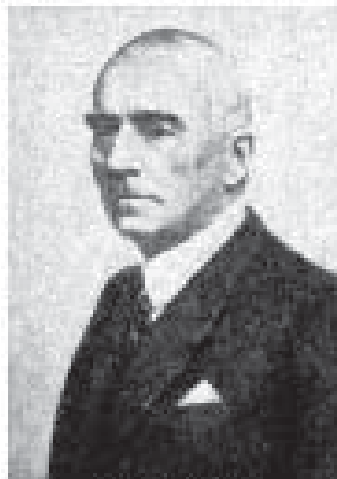
A keleti nyelvek kutatója

A nyíregyházi tudós, Pröhle Vilmos (1871–1946) emlékezete

A magyar tudományos életnek ismert alakja volt Pröhle Vilmos nyíregyházi középiskolai tanár, majd tanszékvezető egyetemi tanár, aki sokat tett a keleti nyelvek kutatásáért, különösen a magyar-török irodalmi, nyelvi kapcsolatok föltárásáért. Pröhle tanár úr három évi gyakornokoskodás után lett a nyíregyházi evangélikus gimnázium görög szakos rendes tanára, de tanított német, francia, angol s japán nyelvet is. A századfordulón, 1899-ben bölcsészdiplomája megszerzése után került a város egyetlen, de az egész ország rész szellemi életét meghatározó gimnázium tanári karába, ahol tizenhat évig tanított. Ezek az évek voltak tanári és kutatómunkájának legtermékenyebb évei.

Amikor turkológiai kutatásaim alkalmával találkoztam nevével, először meglepődtem, hogy valóságos nyelvzseni volt. Aztán művei – Napkelet, A török irodalom története, Török nyelvtan, stb. – keltették fel figyelmemet arra a később igazolt tényre, hogy ha az orientalisztikában valóban az őskeresés felé fordulunk, akkor a katalógusokban ma is és a jövőben is, ott kell lennie a tanárnak, az osztályfőnöknek, a kutatónak. S úgy vélem, Pröhle Vilmos életművéről keveset tudunk, noha néhány dolgozata értékes forrásmunka ma is. Élete, művei érdekeltek, nekivágtam a felderítésnek.

A nyíregyházi Kossuth Gimnázium elődjét 1806-ban alapították, ma már úgy is mondhatjuk: a nyelvújítás, a reformkor utolsó, vagy egyik utolsó határállomásán. A szabadságharc, a függetlenségi küzdelem bukása után, az 1861-ben evangélikus egyházi támogatással újjáélesztett Gimnázium tanári karának tagjai elsősorban a Felvidékről, Kassáról, Nyitráról, Lócséről kerültek Nyíregyházára. A történelmi

Pröhle Vilmos

1. Cikkünk 2008 őszén elhunyt szerzője felnőttként végezte el az ELTE török-szakát, és lett az egyetem orientalisztikai könyvtárának munkatársa. Ösztöndíjasként többször töltött hosszabb időt Ankarában és Isztambulban, később tolmácsként járt rendszeresen Törökországban. Pröhle Vilmosról szóló írása a török-magyar kapcsolatokról szóló PhD-disszertációjához kötődő tanulmányok egyike, amely számos jegyzettel és dokumentummal a család útján T. Nyiri Mária hagyatékából jutott a Szemléhez.

Magyarország iparilag fejlettebb vidékeiről érkeztek a szellem tudorai az akkori nyírségi porvilágba.

Nyíregyháza – miként az ország sok más nagyobb városa is – kapaszkodott a polgárosodás után. Ipara nem volt – egy-két kivételtől eltekintve nem is lehetett. – a szabolcsi ipari nagybirtokosról sem a történelem, sem a regények nem szólnak. Ha nincs ipar, legyen kereskedelem. Üzlet. Ebben az országban mindent el lehet adni, mindent meg lehet venni. Gabonakereskedők, lócsiszárok, szatócsok, rőfösök lepték el a várost és környékét. Az állat- és kirakodóvásárookra résztvevő marhaárusoknak írástudó emberekre volt szükségük, például a marhalevelek kiállítására is. Jöttek a pesti, a felvidéki egyetemeken, akadémiákon végzett jogászok. A perekhez bírák kellettek, 1872-től már itt működött a megyei törvényszék is. Az üzlethez, a kereskedelemhez pedig pénz kellett, sok pénz. Megjelent az addig nem ismert szakma képviselője, a banktisztviselő.

Az évtizedek során a gazdaság magával hozta a pénzvilágot, embereivel együtt. Így alakult ki az újjgazdag polgárok rétege, amely mellett vagy mögött a szellem munkásai a második vonalba kerültek, így a kultúra képviselői, az ifjúság tanítói, nevelői – a tanárok. Bármekkora hatása volt is a gimnázium tanári karának a város és környéke szellemi életére, ők csak tanárok maradtak az új arisztokráciával szemben. Ebbe a közegbe került gimnáziumi tanárnak Nyíregyházára Pröhle Vilmos. 1899-ben, amikor elkezdte a görög nyelv tanítását, a klasszikus görög irodalom megismertetését diákjaival, mellesleg órákat tartott németből, angolból és franciából is. Fiatalon lett elismert tagja az evangélikus gimnázium tantestületének. 1902–1910 között a Szabolcs című lap szerkesztője. Kiseb írásainak, tanulmányainak ez a lap lett a fóruma. Szellemi sugallatként – ha nem is oly erővel, mint a közvéleményben – az antiszemitizmus jellemezte az újságot. Ez az antiszemitizmus azonban inkább a korra jellemző magyarkodásban merült ki. Pár évvel vagyunk csak a millenniumi ünnepségek, majd Kossuth Lajos (1904) és II. Rákóczi Ferenc (1906) hamvainak hazahozatala után. Történelmi mámorban élt az ország, nemzetiségre, fajra, nemre, korra, vallásra való tekintet nélkül. Pröhle Vilmos egy évvel Rákóczi és Thököly hamvainak hazahozatala után írta meg II. Rákóczi Ferenc című tanulmányát. Ebben történelmi áttekintést ad a magyar Árpád-házi és Anjou királyok nagy tetteiről, s nagy fájdalommal idézi az udvar 1714-es törvénycikkelyét, amely Rákóczi Ferencet a bűnök bűnével, hazaárulással vádolja! Erről még azt sem mondhatjuk, hogy nacionalizmus vagy irredenta megszólalás. „Oly törvények, melyeknek emberi beavatkozáson kívül eső voltát semmiféle tudomány nem tagadhatja, tették a magyar nyelvet még legközelebbi rokonaival szemben is azzá, ami: önálló egyeddé, mással össze nem téveszthető, széppé, erőssé.

Közfelfogás szerint ezer esztendő, de nagyon valószínű, hogy sokkal hosszabb idő szentesítette a magyar géniusznak a három bérc és négy folyó honához való ragaszkodását, oly fokig, hogy ennek a ragaszkodásnak meglazulása, halálával volna egyértelmű.

Ezer esztendőnek változatosan dicsőséges és gyászos emlékei s a jelen kornak összes hatalmi törekvései azt bizonyítják, hogy a magyarság eszméje csak küzdelemmel, harccal, önfeláldozással tarthatja fenn magát más nemzetnek ellentétes irányú törekvései között; s e harc elől való kitérés, vagy éppenséggel a vele járó egyéni áldozatoktól való vissza-riadás megint csak a magyarság végveszedelmét jelentenék.

Ha valami, úgy Rákóczi eszméinek ápolása, az ő útjainak követése mentheti meg a magyarságot a jövőnek, az emberiségnek, az egyetemes igaz eszmé-nyeknek.

A franciák Napoleon-kultusza a dicsőség imádása, a diadaloknak önmagukért való bálványozása, míg a Rákóczi kultusz a maga tisztaságában, a magyarság fennmaradásában, a magyar szabadság feltámadásában való hitet jelenti, mely vallóitól önfeláldozást és feltétlen hűséget kíván a múlt s a jövő nevében egyaránt.

Ennek a kultusznak őszinteségétől, ennek a hitnek eleven erejétől függ, hogy mi vár a magyarságra a jövőben: a jobb kor-e, amely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán, vagy a dicstelen nemzeti halál, melynek rémképe elől a nagy Széchenyi a megsemmisülés karjaiba vetette magát.” (Pröhle Vilmos: II. Rákóczi Ferenc. A Nyíregyházi Ág. Hitv. Ev. Főgimnázium negyvenharmadik Értesítője az 1906–1907-ik iskolai évről. 3–15.)

Ebben a dolgozatában jelenik meg az a fogalom, amit a későbbi szélsőséges politika tűzött zászlajára. Ez a szó: „fajszeretet”. Ezt a fogalmat, fogalmazást a későbbi rezsimek szinte kivétel nélkül eltorzítva használták föl a politikai érdekek megfelelően – fajmagyar, fajtisztaság, vérszerződés – ami egyenlő a tömény antiszemizmussal. Különös, hogy a fajszeretet szó éppen a magyar szabadságharc, a magyar történelem legnagyobbja második temetése alkalmából került nyilvánosságra. De bármennyire furcsa ez a szó, előrevetíti Pröhle Vilmos emberi magatartását is.

Pröhle Vilmos nagy tudós lehetett volna – ezt majd a gimnáziumban végzett tizenhat évi munkájával megkísérlem bizonyítani – de elragadta a politika! Nem volt politikus alkat, de a politika külsőségei vonzották. A gimnáziumi tanársága gyakorlati feladása után egy szélsőséges, később katasztrofálisnak bizonyult politikát szolgált. Az említett – II. Rákóczi Ferencről írott – tanulmány után tíz hónappal az I. világháború kitörését követően „Szövetségeseink és ellenségeink” címmel ismét nagy dolgozatot publikál – Oroszország, Anglia ellen. Olaszországot csak hitegető Itáliának nevezi, szerinte a XIX. századi orosz-török háborúban a törökök mellett volt az igazság. Európa szellemi és történelmi útjának mindenkori meghatározója a német öntudat – hangsúlyozta. „Németország, katonai téren a világ legerősebb állama ... Németország ellenségei a mi ellenségeink.” – fogalmazott. És mi történt? Szétesett a monarchia, összeomlott Németország, Magyarország Trianonban elvesztette területe kétharmadát, majd egy kommunista forradalomba sodródott az ország. Ettől az időtől szóródik szét a nagyreményű keletkutató tudományos sorsa. A „Szövetségeseink és ellenségeink” című írását hadkötelezettség alól felmentett hadfíként publikálta.

Nem akadtam annak konkrét nyomára, hogy milyen indokkal vált meg tizenhat év után a nyíregyházi gimnáziumtól s lett debreceni egyetemi tanár. Ő volt a török-tatár nyelv és irodalom tanára Debrecenben. Valószínűleg Trianon miatti fájdalma, magyarkodása vitte végül is a jobboldal szolgálatába. 1920–1922 között Debrecen város képviselője antiszemita programmal, miközben ugyanebben az időben lett a kínai és a japán nyelv hazai tanulmányozásának úttörője. Már ekkor elkezdte anyaggyűjtését „A japán nemzeti irodalom kistükré” című tanulmánya megírásához. Am közben szervezetileg is csatlakozik a szélsőjobboldalhoz: az Ébredő Magyarok Egyesülete, a Turáni Szövetség tagja. A végleges elkötelezettségét jelzi, hogy a politika felé húzódó Pröhle Vilmost Horthy jóváhagyásával a japán császár tiszteletbeli konzullá nevezi ki. A Turán-kör 1930-ban nagy ünnepséget

rendezett tiszteletére. Utolsó nagy ünneplése Nyíregyházán volt – ahol tizenhat év után mondott le tanári állásáról – az irredentizmus jegyében. 1923–1943 között a budapesti egyetem kelet-ázsiai tanszékének vezetője. A 30-as, 40-es évekből addigi tudományos munkássága töredékét ismerjük. Csongor Barnabás ny. tanszékvezető egyetemi tanár, kiváló sinológus szerint nem volt nagy tudós. Hasan Eren török egyetemi tanár, akadémikus szerint – aki Budapesten tanítványa volt – nagyon nagy tudású embernek tartja, aki elcsúszott a politika színpadán, s többé már nem koncentrált a tudományra, a kutatásokra, a tanításra.

A háború utolsó éveiben családjával együtt Németországba távozott – ez érthető, hiszen gazdatiszti családja német hagyományok, kapcsolatok alapján élt. Gyermekai: két fia, két lánya irodalommal, iparművészettel foglalkoztak. Felesége még 1921-ben, Magyarországon meghalt. Az utolsó híradás a Pröhle családról a legkisebbik fiú, Sándor 1983-ban Münchenben kiadott „Janus” című verskötete, amit nővére illusztrált. Pröhle Vilmos a 30-as, 40-es években valójában eltűnt a tudományos életből. Ám nem nyomtalanul!

* * *

Pröhle Vilmos görög–német szakos középiskolai tanár a századfordulón került a nyíregyházi evangélikus gimnáziumba. A kérdés az volt, hogy napi munkáján kívül, az istenháta mögötti városban mit adhat diákjainak, a magyar kultúrának egy friss diplomás tanár? Már az első – számára első – tanévben osztályfőnöki megbízást kapott! A görög és német nyelv tanítása mellett a német és görög klasszikusokról tartott irodalomórákat diákjainak. Goethe, Schiller drámáinak, Homérosz költeményeinek bevezető elemzése előadásainak jellemzője. Ezeket megtartva óráinak száma a következő tanévekben a vallástan, a magyar nyelv, a történelem oktatásával bővült. 1902-ben saját költségén hosszabb tanulmányútra indult Baskiriába!

A keleti nyelvekben a sajátosságok mellett a magyarral kapcsolatos analógiákat kereste. E tanulmányútjáról számos előadást tartott iskolájában, majd meghívást kapott más gimnáziumokba is. A debreceni egyetem keleti nyelvek tanszékén 1903. május 4-én számolt be tanulmányútjának összegezéséről, s a Magyar Tudományos Akadémián bemutatta a „Baskír nyelvtanulmányok” című munkáját, amelyet az MTA keleti tanulmányok szekciója kiadásra elfogadott. Majd megírja a Keleti Szemle részére a „Baskír nyelvtan” című dolgozatát.

Nyíregyházán, a gimnáziumban, tantárgyai közé felvette a francia nyelv és irodalmat. Korábbi kutatási témáit megőrizve a japán nyelv, a japán kultúra, a hagyományok szerepének megismerése és megismertetése felé fordult. Megírta „Az utolsó szamuráj”, a „Dai Nippon banzaj”, „Japán Deákja”, „Japán dalok” című tanulmányait, cikkeket, melyek az Új Időkben jelennek meg. A Pesti Napló közli a „Vadcseresznyevirág”, „A mikadó”, a „Japáni majom”, a „Tojótai Hidejosi” című esszéit.

Más írásaiban nagy teret szentelt a nyelvi azonosságoknak, a magyar nyelv szabályaihoz, törvényeihez hasonítja a török nyelvet, a két egymástól oly nagy földrajzi távolságra eső nyelvek rokonságát keresi, s véli megtalálni. A Pozsonyban 1899-ben megjelent „Rendszeres oszmán-török nyelvtan” című kötet bevezetésében olvashatjuk a török nyelv dicséretét: „Az oszmán-törökök nyelve az ural-altáji nyelvcsoportba tartozik s a szó legszorosabb értelmében ragozó nyelv. Mint ilyen teljesen eltérő ama két nyelvtől, mellyel legsűrűbben említik együtt, s mely a kö-

rülmények folytán szókincsére és irodalmára leginkább hatott – az arabtól és a perzsától. Azonban bármily nagyra is látszik első tekintetre e két nyelv hatása, az mégis csak pusztán a szókincsre meg az irodalmi irányra és ízlésre szorítkozik, míg a nyelv maga minden egyéb tekintetben megőrizte sajátos jellegét, abból nem áldozott fel semmit. S bár az arabbal rövideg dolgában nem állja meg a versenyt, szófűzése oly biztos és határozott, s szépsége mellett az arab vagy a perzsa születésűnek oly nehéz, hogy Keleten szinte általános az a nézet, hogy törökül jól tudni mesterség („Türki hüner”).

Alaktan és mondatban tekintetében egyaránt fejlett és gazdag, de mindemellett átlátszó szerkezetű és világos, rendhagyóságokat nem ismerő. Csak az a kár, hogy e rendkívül kedves nyelv szókincsé gyarapításában letért a természetes útról, s teljesen a kölcsönvételhez folyamodott, értve különösen az irodalmi nyelvet, mely korlátlan szabadsággal használta századokon át az arab és a perzsa nyelv teljes szótárát, míg a nem rég lábra kapott újabb irodalmi irány e ferdeségnek annyira amennyire határt nem szabott.

Mi ezzel a lehetőséggel megtisztított újabb irodalmi nyelvvel fogunk megismerkedni, annak alaktanát teljesen tisztán tárgyalni, míg az arab és perzsa elemekkel csak rövidesen, függelékben fogunk foglalkozni.”

1908 nyarán a Nemzetközi Közép- és Kelet-ázsiai Társaság Magyar Bizottságának megbízásából a Kaukázusba utazott, ahol a Kubán felső folyása körül lakó karacsajok (török) nyelvét és költészetét tanulmányozta. Ebben az időben rendszeresen tartott előadásokat a kolozsvári egyetemen török-tatár nyelvekről, irodalmakról. Utazásairól, kutatásairól tartott előadásai a Bevezetés a török-tatár nyelvészetbe – Tatár nyelvjárási hagyományok – Az oszmánli-török nyelv szóképzéstana – Volgai tatár és baskír olvasmányok. Irodalmi munkássága ebből az időszakból: A török irodalom története – Tatár nyelvjárási tanulmányok – Karacsáj-német szótár – A megifjodott Törökország – Egy új török. E nagyobb lélegzetű munkákon kívül elsősorban az Erdélyi Lapokban, a Nyírvidékben, a Munkácsi Hírlapban és a Szabolcs című újságban jelennek meg írásai, beszámolóí, észrevételei, gondolatai. A fenti felsorolás természetesen nem teljes. Sokat publikált fővárosi lapokban is, amelyek különösen oroszországi és baskíriai úti beszámolóit közölték szívesen.

1910 nyarán hosszabb utazásra indult Törökországba, az Oszmán Birodalomba. Ebben az időben már több egyetem meghívott tanára, előadója volt. Figyelme Törökország, a török nyelv, irodalom és a török társadalom mozgásai felé fordult. „Napkeletről” című művében jelenik meg Namik Kemal török költő Gülnihal című drámájának fordítása. Az átültetés magyarra ragyogó, ihletett munka. Briliáns fordításban követhette a magyar olvasó a romantikus történetet, a hazaszeretet török példáját. A mű látványosan jeleníti meg a szerelem és a zsarnokság, a szerelem és az ármány, az emberi érzések mindent legyőző tragikus összecsapását. A küzdelemben mindig a szerelem veszít csatát. A színdarabot akár elő is lehetne adni, bizonyosan sikert aratna magyar színpadokon is, ha előbányászná, és modernizálná egy színházi szakember. Az eredeti színdarab nyomtatásban a múlt század hetvenes éveiben jelent meg, nyomban elkobozták fellelhető példányait, szerzőjét száműzték.

Törökországi utazásainak emléke, terméke: A régi török világ emlékei – Ifjú törökök között – A csodaszarvas nyomában – Nedim, a költő (megjelent a Pesti Hírlapban) – Szevijje Tálip (a Magyar Figyelőben) – Az Oszmán ház és a kalifátus (az Erdélyi Lapokban) – A török alkotmányosság bajai – A törökök szabadságünnepe

(a Pesti Naplóban) – Törökország jövője (a Hónapban). Új előadásokat is felvett órái közé: Törökország és a keleti kérdés – Török-tatár összehasonlító nyelvészet – A sumérek nyelve és írása.

A Balkán szláv népei és a balkáni háború (1912–13) című írásában kifejtette, hogy a rendezés ebben a régióban Törökország részvétele nélkül elképzelhetetlen. Az I. világháborúban Oroszország és az antant hatalmak próbálták rendezni a balkáni kérdést, Törökország minden vonatkozásban körön kívül maradt. A világ újrafelosztásának szándékából Magyarország felosztása lett. A balkáni kérdést sem háborúkkal, sem pedig tárgyalásokkal ebben a században egyetlen hatalomnak, vagy szövetségnek sem sikerült a térség lakóinak javára rendezni.

Az irodalom, történelmi tájkép is a népek, nemzetek életében. Egyik sincs a másik nélkül. Az irodalom mindig a történelmi események krónikáját örökíti meg a nyers leírása helyett, illetve mellett. Pröhle Vilmos munkásságában ez a kettőség nyomon követhető. Hol kezdődött és hogyan, a török irodalomnak mikortól van története? Amikor az oszmán-törökség az európai szárazföldre lépett? Pröhle kora tudásanyagának megfelelően írta meg, ismertette a törökség irodalmának történetét az 1911-ben megjelent Egyetemes Irodalomtörténet IV. kötetében (235–315). A kötet 238–239. oldalain ő maga vallott a munka megközelítési módjáról: „... Azok, akik eddig az oszmán-törökök irodalmáról értekeztek, kevés kivétellel abban a véleményben vannak, hogy a török irodalom nem egyéb, mint a perzsának halovány, sokszor ferde visszatükröződése, hogy a török társadalom egyszerűen mohamedán társadalom s hogy így külön török génuszról, nemzeti individualitásról szó sem lehet.

E tévedés első sorban onnan ered, hogy komolyan vettek közösleges forma-íságokat és külsőségeket, mint a milyen a török szultánok kalifai címe. Ilyen az a Törökországban nagyon sokszor hangoztatott frázis, hogy minden muszlim egy testvér, továbbá a mohamedán kultusznak szembeötlő egyöntetűsége, összekötve az arab nyelv uralkodó állásával. S e mellett elfelejtették, hogy mindezek a tünetek keresztény és latin címen megvoltak, sőt megvannak Európában is, anélkül, hogy nemzeti egyediségek kialakulását lehetetlenné tették volna. Igaz, hogy a muszlim-török a felebaráti szeretet, különösen az egyetemes mohamedán testvériséget sokkal komolyabban veszi, mint ahogy hasonló dolgokat Európában venni szokás, de azért faji különállóságát soha el nem felejtette, soha meg nem tagadta.

Hogy a dolgokat közelebbről megítélhessük, lássuk immár, mi az, amit az oszmántörökség ősi faji jellegéből megtartott, mi az, amit elveszített, s mit vet fel magában új alkotóelemül.

Régi mivoltából megtartotta először is a primitív foglalkozások szeretetét és becsülését: baromtenyésztés, földművelés meg a katonai pálya legfőbb ideálja mind a mai napig.

Őszinteség, becsületesség, az adott szó szentnek tartása, a legszívesebb vendégszeretet, igazi vitézség és feltétlen hűség legfényesebb jellem-vonásai.

Béke idején nyugodt szemlélődés, a titokzatostól való ösztönszerű idegenkedés, józan életbölcesség, szófukarság. Okos önmérséklet, s a tettnek egyedüli erkölcsi próbaköként való elismerése, ösztönszerű tudata annak, hogy meddig terjedhet az emberi belátás és az emberi sors öntudatos intézése, ebből folyó tartózkodás az elbizakodás és csüggedés végleteitől. A halál biztos bekövetkezésében való megnyugvás, komoly kimértség, igazi őszinte egyenlőségérzet az, amiben az oszmánlinak gyakorlati életbölcessége megnyilvánul, s aminek fényes tanúbizonyságai

gyönyörű közmondásai, mindenek felett pedig e nemzetnek végtelenül tanulságos története.”

Pröhle Vilmos török irodalomtörténeti összefoglalója úttörő jelentőségű munka. Jelentek meg már ugyan hosszabb-rövidebb értékelések, ismertetések különböző szerzők tollából részproblémákról is (Repiczky János, Vámbéry Ármin, Kúnos Ignác, Mészáros Gyula, Erődy Harrach Béla, Pastinszky János, Thüry József, Germanus Gyula), de Pröhle munkája valahogy mégis csak a teljesség igényével tekintette át a törökség irodalomtörténetét. Ő maga is sokat fordított török irodalomból, kitűnő ismerője volt a török népléleknek, az oszmán-török műveltségnek, s a többi török népek népdalainak, hiedelmeiknek.

Pröhle Vilmos tizenhat évi nyíregyházi tanárkodása után lemondott gimnáziumi állásáról. 1916-tól 1919-ig Debrecenben, majd 1923-tól a budapesti egyetemen tanított. Nyíregyháza volt tanári és tudósi pályájának is csúcspontja: keleti utazások, nyelvek, irodalmi alkotások, fordítások, cikkek, tanulmányok tömege maradt utána ezen évekből. Bár később is tartott előadásokat, de Pröhle Vilmos jóformán eltűnt a magyar tudományos életből, megakadt, megszűnt régi, átütő erejű alkotó ereje. Éppen akkor hagyta abba a nagy tudósi reménységekre feljogosító munkát, amikor megbízást kapott a török-magyar, magyar-török szótár szerkesztésére, illetve egy, a törököknek szóló magyar nyelvkönyv megírására. E műveket nem készítette el.

Nyíregyházán 1937-ben volt még egy emlékezetes fellépése, ahol nem tudományos munkásságáért, hanem mint a Turul szövetség prominens személyiségét ünnepelték hangos ovációval. Ne feledjük, egy évvel vagyunk a bécsi döntés előtt! Felderítendő munka még, hogy tevékeny életéből mit mentett át a törökök tudatába. Számon tartják-e tulajdonképpen sokoldalú és szerteágazó tudományos és ismeretterjesztő munkásságát Törökországban? Mert a „hivatalos” magyar turkológia története – mondhatjuk – még adós az értékelésével.

A háború utolsó éveiben elhagyta Magyarországot. A háború után a kultuszkor-mányszat megkísérelte hazahívni, de azt üzenté, hogy ő már nyugalomba vonult, már nincs ereje sem folytatni, sem újra kezdeni a pályát. Ebben a döntésben nyilvánvalóan része volt a korábbi irredenta magatartásának. Nem élt a felajánlott lehetőséggel. 1946-ban halt meg Berchtesgadenben. Minden hibája, tévedése ellenére – talán nem nyomtalanul. Mint a keleti nyelvek tudója és tudósa, ahhoz a „gimnáziumi tanári karhoz” tartozott, amelyikbe Thüry József és Szilády Áron kiskunhalasi, Erődi Harrach Béla és Pastinszky János budapesti szakfelügyelő, Karácson Imre győri paptanár tartozott. Mindannyian maradandót alkottak!

Pröhle Vilmosról pedig elmondható, hogy a kínai és a japán nyelv és irodalom hazai tanulmányozásának úttörője volt.

Köszönettel tartozom a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola nyugalmazott főigazgatójának, dr. Margócsy Józsefnek, aki sok adattal, és tanáccsal segítette munkámat, a Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár munkatársainak, akik segítségemre voltak a régi iratok előkerítésében.

Pröhle Vilmos [Fütelek, 1871. okt. 29. – Berchtesgaden (Németország), 1946. okt. 2.]: orientalista, egyetemi tanár. Tanulmányait a bp.-i egy.-en végezte, 1895-ben bölcsészeti doktorátust szerzett török nyelv és irodalomból. 1899-től 1919-ig a nyíregyházi ev. gimn. tanára, 1908-tól a kolozsvári egy.-en a török-tatár nyelvek magántanára. 1919-től a debreceni egy.-en a török nyelv és irodalom ny. r. tanára, 1923-tól 1943-ig a bp.-i egy.-en a kelet-ázsiai nyelvek ny. r. tanára, közben helyettes is az arab filológiai tanszéken. Az első nemzetgyűlésben 1920-tól 1922-ig debreceni képviselő. Szélsőjobboldali politikus, az Etelközi Szövetségnek, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője, a turanista eszme híve és hirdetője. Tanulmányutakat tett több ízben Töröko.-ban és Oroszo.-ban (Baskírföldön, Karacsájban), valamint Japánban. A baskír, karacsáj és balkár nyelvekből jelentős anyagot gyűjtött. A kínai és a japán nyelv és irodalom hazai tanulmányozásának úttörője. - F. m. Rendszeres oszmán-török nyelvten (Pozsony, 1899); Baskír nyelvtenulmányok (Keleti Szle, 1903–1905); Tatár nyelvjárásai tanulmányok

(Nyelvtud. Közl. 1908); Karatschajsthe Studien (Keleti Szle, 1909); A török irodalom története (Egyet. irod. tört. IV., Bp., 1910); Napkeletről (Bp., 1910); Balkarische Studien (Keleti Szle, 1914–15); Studien zur Vergleichung der japanischen Sprache mit den finnisch-ugrischen und ural-altaischen (Keleti Szle, 1917); A japán nemzeti irodalom kis tükre (Bp., 1937); Grundriss einer vergleichenden Syntax der uralaltaischen Sprachen mit besonderer Berücksichtigung der japanischen Sprache (Bp., 1943). – Irod. Stupp, Johann Adam: Professor Wilhelm P. (Südostdeutsche Vierteljahresblätter, 1961.) Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon.

Pröhle Vilmos haiku fordításai:*

Basó

Nyári virágok, –
elhullt hadfiaknak
álomfoszlányai!

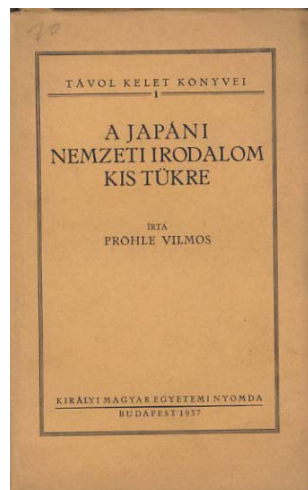
Veréb pajtás, ne bánts
a virágok között
röpködő bogárkát!

Béka ugrott belé,
azért loccsant egyet
az öreg tó vize.

Csijó

Vajon merre járhat
ilyenkor az a kis
szitakötő vadász?

Lelkemet dermeszti
ez a hűvös szellő
az ó uja nyomán!

Pröhle Vilmos néhány könyve: Francia nyelvtan – Oszmán-török nyelvtan – A japán nemzeti irodalom kis tükre

*A japán nemzeti irodalom kis tükre – Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1937.